

Антонова Н.В.

ПРОБЛЕМИ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В КРИТИЦІ Ф.Р. ЛІВІСА

Глибокий інтерес Ф.Р. Лівіса до проблем поетичної творчості виявився ще на початку його критичної діяльності. Результатом цього стали дві книги: “Нові віхи в англійській поезії” (“New Bearings in English Poetry”), що вийшла 1932 року та “Переоцінка: Традиція і новаторство в англійській поезії” (“Revaluation: Tradition and Development in English Poetry”), видана 1936 року. Обидва дослідження тісно пов’язані між собою, але якщо в першій роботі критик акцентує увагу на вивченні сучасної ситуації, то метою другої було дати повну перспективу розвитку англійської поезії та закінчити вивчення її сучасного стану у зв’язку з оцінкою минулого.

У передмові до “Нових віх” Лівіс звертає увагу на те, що ця книга не є “вивченням вірша – навіть, гарного вірша, – створеного в наш час” [1;1]. Основна увага в ній приділяється роздумам про відношення поезії до сучасного світу, а своє головне завдання критик визначає так: “Критично обговорити те, що мені здається найбільш визначним в сучасній поезії” [1;2].

Англійській літературознавець Едвард Грінвуд вважає, що Ф.Р. Лівіс в своїх поглядах прийшов до перечення історії літератури в старому розумінні, тієї історії, яку можна було б назвати “пояснювальною”. Єдиним типом історії літератури, можливим для Лівіса, є “критична” історія. Її об’єктивність виражається не через збереження нейтралітету, а через неупереджене обговорення особливих прикладів щодо можливостей поетичного вираження, наявного в англійській мові в світлі реакцій чутливості, пов’язаних з досягненнями Т.С. Еліота. “Нові віхи” та “Переоцінка” і є історією літератури цього “критичного” типу [2;31]. Можна погодитися з точкою зору того ж дослідника, що відношення Лівіса до історії літератури старого типу має сильну подібність до поглядів Ніцше, виражених в есе “Правильне та неправильне використання історії”. В ньому філософ виступає проти думки, що зберігаюча нейтралітет академічна об’єктивність притаманна власне історії. Така інертна історія є для Ніцше ворогом життя. Коли ми вивчаємо “класичне” або “незвичайне” у минулому – це повинно спонукати нас до подібних досягнень у сучасному житті. Суто “внутрішня культура”, яка не має відношення до “зовнішнього варварства” не є корисною. Більше того, Ніцше проголошує: “Ви маєте змогу пояснити минуле тільки тим, що є найбільш впливовим в сучасному житті” [2;31].

Ці слова могли б бути девізом обох книг Лівіса, адже і в тій, і в іншій праці ім’я Т.С. Еліота є прикладом того, що є “найвпливовішим” в сучасній для критика ситуації.

І “Нові віхи” і “Переоцінка” висувають ряд важливих запитань, які вимагають вивчення.

Ф.Р. Лівіс розпочинає “Нові віхи” з твердження, що поезія має невелике значення для сучасного світу, і що “сучасний інтелект” займається іншими сферами діяльності, а не поезією. Цілком можливо, така ситуація була пов’язана з тим, що з XIX століття поезію розглядали як втечу до світу мрій.

Критик переконаний, що в сучасну йому епоху не було серйозних загальнопоширених стандартів, живої поетичної традиції; не було людей, здатних до серйозного інтересу. Він впевнений, що більша частина сучасної поезії ніколи не була “живою”: “Слова, написані на папері, не мають коріння: сам письменник ніколи не був більше, ніж поверхово зацікавлений в них” [1;6]. Навіть ті поетичні твори, які входять до антологій, вказують на те, що сучасна досліднику епоха не сприяє росту поетів.

Поет, на думку критика, належить до вибраної меншості. Його сила змусити слова виражати те, що він відчуває, є невід’ємною від усвідомлення ним своїх почуттів. Поезія та інтелектуальна еліта епохи повинні бути тісно пов’язані одна з іншою, інакше поезія втратить своє значення, а епоха відчує, що їй не вистачає витонченої свідомості. Ф.Р. Лівіс зазначає, що кожне століття має свої поняття та уявлення стосовно поезії. Поняття, які йдуть до нас з XIX століття, були встановлені в період великих романтиків: Вордсворта, Колріджа, Байрона, Шеллі та Кітса. Але, як вважає критик, сила цих понять полягає в тому, що вони є неясними та невизначеними.

Для поетів-романтиків було типовим вірити, що інтереси, які надихають їх поезію, є силами, що змушують світ рухатися. Прагнення до загальної справедливості і рівності залишаються для них основними. Вони проти страждань нездолених, жахів війни, будь-якої тиранії, придушення соціального протесту і свободи думки. Їм притаманне відчуття причетності до світових процесів. Але Вікторіанська поезія розглядає сучасний для неї світ як ворожий та непоетичний і вважає єдиним можливим протестом протест “відсторонення”. Лівіс був не високої думки про поезію цього типу, проте не можна сказати, що він відноситься до неї з повним презирством. Літературознавець визначає причини цієї характерної риси Вікторіанської поезії на прикладі поетичного твору Метью Арнолда “Літня ніч”, де він посилається на

...це незвичайне захворювання сучасного життя

З його хворобливим поспіхом, розрізненими цілями.

...цей залізний час

Сумнівів, суперечок, безумства, страху [1;16].

Лівіс справедливо відмічає, що відвертість цього визнання відрізняє Арнолда від інших поетів його доби. Проте, недостатньо встановити лише поетичну “критику життя”. Тому, вважає дослідник, реакція Арнолда на ці умови фундаментально не відрізняється від відповіді його товаришів по перу. Лівіс підкреслює думку про загальне відношення Арнолда до Романтичного періоду, з якого він походить так, як Теннісон та прерафаеліти. Критик досить детально зупиняється на цьому, висуваючи припущення, що

Арнолд мав намір бути поетом зовсім іншого типу, про що свідчить мимовільне ствердження ним сили пануючої атмосфери і звичаїв, яке є досить переконливим в його поезії. Проте, хоч поет і зацікавлений “незвичайним захворюванням сучасного життя”, але він віддає перевагу зникненню з “цього неприємного місця” в “метаморфози місячного сяйва”, а “залізний час” тоне в почутті, сповненому мрії та мелодії. Таким чином, вказує Лівіс, спосіб втечі Арнолда відрізняє його головним чином “холодною медитативною прозорістю його сна-пробудження” [1;19].

Отже, коротко проаналізувавши деякі поезії М. Арнолда, Лівіс доходить висновку, що він “ не був ані кваліфікованим критиком, ані поетом для того, щоб дати англійській поезії новий напрям” [1;19].

Також, в першому розділі “Нових віх” Ф.Р. Лівіс звертається до особи Браунінга. Він впевнений, що його поезія має мало спільного з поезією “відсторонення”, вона належить світу, в якому живе поет, не відчуваючи дисгармонії в явищах, що оточують його. Лівіс схвально говорить про те, що Браунінг приніс свої живі інтереси в поезію, проте (і це є типовою рисою критики Лівіса) вони не є інтересами дорослого чутливого інтелекту. Як стверджує критик, Браунінг мав справу лише з простими емоціями і почуттями, але використання ним розмовного стилю мало певне значення для поетів-наступників: наприкінці століття Е. Паунд вважав його таким, що заслуговує вивчення. Але, підводять підсумок Лівіс, “такий розум і дух, як у Браунінга, не могли забезпечити імпульс, необхідний для того, щоб повернути поезії зрілий інтелект” [1;20].

В період завершення першої світової війни дослідник відзначає трьох визначних, на його думку, поетів: Гарді, Йейтса та Де ла Мара, звертаючи увагу на те, що оцінка започаткувань Йейтса становить оцінку поетичної ситуації 80-их – 90-их років XIX століття. Критик не погоджується з великим значенням праці Йейтса “Символізм в мистецтві та літературі” для сучасного читача, але він не заперечує, що воно було таким для самого поета та його сучасників; до того ж, ця книга нагадує про те, що Вікторіанська поетична традиція була не просто поетичною традицією, а відповіддю на загальні характерні риси епохи. Твердження Йейтса, що “сучасна думка і сучасний світ є ворожими до сподівань душі та радості почуттів і уяви”, що “вони повинні бути відкинуті в ім’я поезії та самого життя”, виділяє його з-поміж інших поетів-романтиків та його товаришів-езотериків. Можна погодитися з Лівісом, що наївно-романтичне відсторонення Йейтса, його щира поетична енергія більше нагадують Шеллі, ніж Розетті чи Пейтера.

Лівіс звертає увагу на поезію збірки “Вітер у очереті”(1899), яку вважає значним досягненням Йейтса: “Незважаючи на те, що це поезія “відсторонення”, вона більш витончена і життєва, ніж будь-який чистий продукт Вікторіанського романтизму”[1;40]. Критик неодноразово підкреслює силу духу та інтелекту поета, який, він переконаний, уособлює внутрішню боротьбу інтелекту XIX століття в героїчній та трагічній формі. Аналізується і збірка “Зелений шолом”(1912). Нова поезія суттєво відрізняється від творів раннього періоду. Вона вже не має мрійливого, гіпнотичного ритму; ця поезія належить дійсності світу, що прокидається, і написана вона сучасною мовою. Ці твори виражають втрату ілюзій людини, яка боролася і була розчарована. Лівіс висловлює думку, що такий перехід поета від ранньої до пізньої поезії нагадує розвиток від Кемпіона до Донна. Це припущення призводить критика до висновку, що якби поетична традиція XIX століття була б менше схожа на метафізичну традицію, Йейтс, можливо, присвятив би більше свого часу поезії. Лівіс усвідомлює, що ця думка не є цілком обґрунтованою, проте вона акцентує увагу на тому способі, з допомогою якого поезія Йейтса розвилася в дещо еквівалентне характерним якостям XVII століття.

Таким чином, в перших двох розділах “Нових віх” Лівіс звертається до поезії кінця XIX – початку XX століття, постійно звертаючи увагу на становлення “більш дорослого інтелекту” письменників сучасності в порівнянні з їх попередниками. Крім того, постійно і послідовно підкреслюється думка про необхідність нового підходу для розвитку англійської поезії. Слід підкреслити справедливості точки зору критика, коли він звертає увагу на невимовну складність створення техніки письма, яка була б “ адекватна почуттям та досвіду сучасної зрілої, але не втратившої чутливості людини” [1;25]. Літературознавець переконаний, що це було під силу лише надзвичайно сильному і оригінальному таланту. Таким чином, Лівіс поступово підводить читача до значення творчого досягнення Т.С. Еліота. В цьому точка зору Лівіса співпадає з думкою більшості критиків, для яких значимість нового підходу Еліота була безперечним фактом. Так, в статті, присвяченій поемі “Безплідна земля”, Еджелл Рікурд відмічав, що в його “століття нікчемного віршування” не було “ні одного гідного суперника Т.С. Еліоту”, оскільки він “більше інших зробив для збереження справжнього мистецтва” [3;217]. Деякі співвітчизники поета називали його Метью Арнолдом XX століття за дивовижно перспективне поєднання в ньому таланта поета, критика, культуролога і філософа-мораліста. Лівіс розділяв цей погляд і підкреслював, що критична і поетична сфери діяльності Еліота посилювали одна одну, що сприяло ще більшій ефективності його впливу. В той же час дослідник критично відмічає велику частку снобізму в культурі, створеному навколо поета, проте неодноразово вказує, що саме Еліот дав новий поштовх і встановив нові віхи в розвитку англійської поезії. Лівіс впевнений, що англійська поезія в майбутньому повинна розвиватися іншим шляхом, ніж рух від Романтиків через Теннісона, Свінберна та Руперта Брука.

Погляд Ф.Р. Лівіса на “модернізм” Еліота включає різноманітність критеріїв. Перший – це повне нехтування “традиційним каноном серйозності”. Друге – це відмова від значення суто “поетичного”. Тут доречно звернутися до історії літератури та пояснити це твердження. Загальновідомим є факт, що в кінці XIX століття англійська поезія надзвичайно збідніла. Передбачалося, що поезія повинна мати справу лише з суто “поетичними” темами, кількість яких була суворо обмежена. В свою чергу ці теми розкривалися мовою та стилем, характерними для періоду романтизму його найповнішого занепаду. Розумів це не лише

Еліот, іншим шляхом до цього йшли Гарді та Оуен. Проте можливість рішучого повороту до поезії нового типу виникла лише з появою “Безплідної землі”, а потім у книзі “Данина поваги Джону Драйдену”, де Еліот запропонував теоретичне обґрунтування своїх нововведень. Як вказує А.Л. Мортон, “стало все важче обмежувати тематичну багатоманітність поезії, а також вимагати, щоб поети висловлювалися мовою, яка в силу традиції вважалася такою, що підходить поезії” [3;220]. Звідси витікає ще один критерій Лівіса – це наближеність творчості поета до стилю його “власної мови”. Наступний критерій, а саме – використання “сміливості переміщення та психологічних умовних знаків, які заборонені романісту” і які дають можливість поету перенестися до “всебічної та типової людської свідомості”, – тісно пов’язаний з думкою Е. Рікурда, який вважав, що Еліот зумів підійти до психології своїх читачів ближче всіх інших поетів завдяки оволодінню технікою складання віршів. П’яте – це використання незв’язної символічності, що є результатом відношення освіченої людини до минулого. І шосте – це використання “музикальної” на противагу “розповідній” організації мови. Як відзначає в своєму дослідженні Е. Грінвуд, Лівіс ніколи не пише досить ясно, чи є хоч один з цих шести критеріїв достатньою умовою для наявності “сучасності” у видатному досягненні Еліота. Варто висунути припущення, що для критика відмінність досягнень Еліота полягала в тому факті, що його праця містила в собі всі шість критеріїв.

Крім Т.С. Еліота у “Нових віхах” Лівіс піддає детальному аналізу постаті ще двох сучасних поетів Англії – це Е. Паунд та Дж. М. Хопкінс. Слід зазначити, що точка зору критика стосовно внеску Дж. М. Хопкінса була однією з самих перших в питанні визнання цього поета. Лівіс особливо підкреслював протилежність творів Хопкінса світу мрій багатьох Вікторіанців, а також “культу медоточивої музикальності”, який асоціювали з ім’ям Теннісона. Дослідник підкреслює тісний зв’язок Хопкінса зі своїм часом, а також “винахідливість” його поетичної мови одночасно з її наближеністю до розмовного стилю. Незважаючи на те, що Хопкінс сильно захоплювався неправильним ритмом “Самсона-борця” Мільтона (вір, який Лівіс завжди вважав переоціненим), погляд поета на те, що мова поезії повинна бути загальноприйнятою мовою, а також переконання у необхідності відмови від архаїзмів співпадали з поглядами критика, які йому довелося захищати під час оцінки досягнень Еліота.

Обґрунтовуючи мету свого дослідження в “Переоцінці”, Лівіс стверджує, що повинен “побачити поезію сучасності як продовження і розвиток, тобто як маюче вирішальне значення сучасне життя традиції” [4;9].

Критик розпочинає свою книгу аналізом поезії XVII століття і завершує її розглядом творчості Кітса. У передмові він звертає увагу на те, що його метою не була всесторонність зображення, він мав намір окреслити лише основні шляхи розвитку в англійській традиції. Єдиним можливим методом вирішення поставленого завдання Лівіс бачить метод вивчення постатей окремих поетів і, пов’язаний з ним спосіб аналізу окремих віршів або уривків. Перші два розділи присвячені XVII та XVIII століттям. В них критик проводить паралель між творчістю окремих поетів, а також змальовує відношення між ними та їх часом. Період романтизму представлений трьома окремими розділами, в кожному з яких Лівіс характеризує окремого поета: Вордсворта, Шеллі та Кітса. Він пояснює це тим, що поети-романтики не мали між собою такого зв’язку, який поєднував поетів від Донна і Б. Джонсона до Поупа і від Поупа до Кребба. Байрону Лівіс не приділяє достатньої уваги, оскільки “його значення як популярного поета-романтика має надто очевидну природу, щоб вимагати подальшого обговорення” [4;14]. Силу Вордсворта критик вбачає в безперервному розвитку, який бере початок у XVIII столітті. Лівіс підкреслює, що особливу увагу поет звертає на єдність думки та почуття, що, в свою чергу, дає можливість досліднику перевірити свої можливості щодо вивчення традиції розвитку інтелекту. У Кітса Лівіс знаходить декілька гарних прикладів для обговорення теми зрілості, а саме “зрілості, вираженої в техніці; зрілості почуття у відношенні до думки; зрілості уяви і бажання у відношенні до дійсності” [4;15]. Саме ці якості, на думку Баклі, дозволяють вбачати критику в досягненні Кітса як силу характеру, так і інтелект. При чому важливо, що для Лівіса “характер” – це не просто сукупність певних рис, продукт суворого морального виховання, це готовність мати справу з самим життям, протистояти дійсності. Поетична спадщина Шеллі залишається недооціненою критиком. Лівіс відмічає у поета відсутність зв’язку між думкою і почуттям, навмисну сконцентрованість на емоційності, відмову від минулого та нездатність знайти справжнє місце в живій традиції [4;15].

Детально аналізує Лівіс поезію XVII століття, звертаючись до постатей Дж. Донна, Б. Джонсона, Герберта, Марвелла, Драйдена, Мільтона та до їх менш видатних сучасників. Критик підкреслює незвичайну силу оригінальності Донна, яка зробила його таким впливовим у XVII столітті, і яка, за твердженням Лівіса, дозволяє вважати його нашим сучасником. Особливу увагу звертає літературознавець на майстерність використання Донном тону і сили звучання розмовної мови, а також на зв’язок з драматичним білим віршем.

В поезії Т. Кер’ю Лівіс бачить більше оригінальності, ніж йому звичайно надають. Критик вказує на витонченість творів поета, відсутність в них зухвальства, притаманного періоду Реставрації. Його поезія представляє культуру королівського двору, яка зберегла елементи традиції рицарства і яка “перетворила старанне і наївно ентузіастичне віршування раннього періоду Відродження в дещо глибоко пов’язане з сучасним життям, в дещо зріле і водночас традиційне” [4;23].

Лівіс поділяє точку зору традиційної критики, яка вказує на зв’язок Кер’ю з обома найвпливовішими поетами свого часу – Дж. Донном та Б. Джонсоном, підкреслюючи той факт, що світська витонченість домінає в його творчості над метафізичним елементом.

Звертаючись до творчості Б. Джонсона, критик переконаний, що “перекладаючи” та “імітуючи” Горация, Ювенала, Катулла та інших класиків, поет намагався виразити почуття сучасності з ними.

Взагалі, спроба Лівіса проаналізувати розвиток поезії XVII століття способом демонстрації тісного зв'язку між поетами цього періоду, а також намагання знайти спільні та відмінні риси між їх найбільш відомими творами, що увійшли до антологій, є цікавою і корисною для всіх, хто вивчає історію розвитку англійської літератури.

Незважаючи на суперечливість деяких поглядів та оцінок Ф.Р. Лівіса, в цілому його роботи свідчать про досконале знання критиком історії англійської поезії, його глибоку ознайомленість з великою кількістю творів англійських поетів, високу ерудицію. На жаль, критику не вдалося уникнути певних помилок в оцінці деяких явищ та постатей окремих поетів. Лівіс неодноразово вказував на те, що судження дослідника повинні бути якомога менше особистими, проте сам він досить часто забуває про це. Але якщо відкинути певні недоліки критики Лівіса, залишиться ще велика кількість такого, без чого літературна критика була б набагато біднішою, і за що ми повинні бути йому вдячні.

Бібліографія

1. Leavis F.R. *New Bearings in English Poetry*. Ann Arbor Paperbacks: The University of Michigan Press, 1960.
2. Greenwood, Edward. F.R. Leavis. –Harlow, Essex: Longman group, 1978. – 58p.
3. Мортон А.Л. От Мэлори до Элиота. –М.: Изд-во “Прогресс”, 1970. – 256с.
4. Leavis F.R. *Revaluation: Tradition and Development in English Poetry*. –Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books Ltd., 1972.